

PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK FANLARNING TALABALAR KASBIY SHAKLLANISHIDAGI AKSIOLOGIK IMKONIYATLARI

Ashirova Jayron Altiboyevna

Xalqaro Nordik universiteti mustaqil

izlanuvchisi

+99891 779 22 20

ashirovajayron3@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada pedagogik-psixologik fanlarning talabalarning kasbiy shakllanish jarayonidagi aksiologik (qadriyatlarga yo'naltirilgan) imkoniyatlari tahlil qilinadi. Zamonaviy ta'lim tizimida mutaxassis tayyorlash jarayoni nafaqat bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirish, balki shaxsning kasbiy qadriyatlari, axloqiy pozitsiyasi, ijtimoiy mas'uliyati hamda kasbga bo'lgan ongli munosabatini rivojlantirishni ham talab etadi. Maqolada pedagogika va psixologiya fanlarining talabalarda kasbiy identifikatsiya, refleksiya, motivatsiya hamda umuminsoniy va kasbiy qadriyatlarni shakllantirishdagi o'rni yoritilgan.

Shuningdek, aksiologik yondashuv asosida tashkil etilgan ta'lim jarayonining bo'lajak mutaxassislarning kasbiy kompetentligini oshirish va ularning ma'naviy-axloqiy kamolotini ta'minlashdagi ahamiyati ochib berilgan. Tadqiqot natijalari pedagogik-psixologik fanlarning talaba shaxsini har tomonlama rivojlantirish hamda kasbiy faoliyatga tayyorlashdagi muhim omillardan biri ekanligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: Aksiologiya, aksiologik yondashuv, pedagogik fanlar, psixologik fanlar, kasbiy shakllanish, kasbiy kompetentlik, kasbiy qadriyatlar, talaba shaxsi, motivatsiya, refleksiya, kasbiy identifikatsiya, ma'naviy-axloqiy tarbiya, ta'lim jarayoni, shaxs rivojlanishi, kasbiy faoliyat.

Asosiy qism:

Globalashuv va axborotlashuv jarayonlari jadallashib borayotgan hozirgi davrda oliy ta'lim muassasalari oldida nafaqat yuqori malakali mutaxassislarni tayyorlash, balki ularning ma'naviy-axloqiy, kasbiy va ijtimoiy qadriyatlarini shakllantirish vazifasi ham turibdi. Shu nuqtai nazardan pedagogik-psixologik fanlar talabalarning kasbiy shakllanishida muhim o'rin tutadi. Mazkur fanlar shaxsning o'z

imkoniyatlarini anglashiga, kasbiy maqsadlarini belgilashiga va kasbiy faoliyatga ongli munosabatni shakllantirishiga xizmat qiladi. Aksiologik yondashuv ta'lim jarayonida qadriyatlarning ustuvorligini e'tirof etadi.

Ushbu yondashuvga ko'ra, ta'limning asosiy vazifasi talabalarga bilim berish bilan cheklanib qolmay, balki ularda insonparvarlik, mas'uliyat, kasbga sadoqat, vatanparvarlik va kasbiy etika kabi qadriyatlarni shakllantirishdan iboratdir. Pedagogik fanlar talabalarda ta'lim va tarbiya jarayonining mohiyatini anglashga yordam bersa, psixologik fanlar shaxsning ichki dunyosi, motivlari, ehtiyojlari va qobiliyatlarini o'rganish orqali kasbiy rivojlanishning psixologik asoslarini ochib beradi. Talabaning kasbiy shakllanishi murakkab va uzluksiz jarayon bo'lib, u kasbiy bilimlarni egallash, kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirish hamda kasbiy qadriyatlarni o'zlashtirishni o'z ichiga oladi.

Pedagogik-psixologik fanlar aynan shu jarayonning samaradorligini ta'minlashga xizmat qiladi. Mazkur fanlarni o'qitish davomida talabalarda o'z-o'zini anglash, o'z faoliyatini baholash, tanqidiy fikrlash va refleksiya ko'nikmalari rivojlanadi. Natijada ular kasbiy faoliyatda uchraydigan muammolarni mustaqil hal etish va mas'uliyatli qarorlar qabul qilish qobiliyatiga ega bo'ladilar. Bundan tashqari, pedagogik-psixologik fanlar talabalarning kasbiy motivatsiyasini mustahkamlashda ham muhim ahamiyat kasb etadi. Kasbga bo'lgan qiziqish, kasbiy maqsadlarning aniqligi va o'z kasbining jamiyat taraqqiyotidagi o'rnini anglash talabaning kelajakdagi muvaffaqiyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shu bois mazkur fanlarni o'qitishda aksiologik yondashuvdan samarali foydalanish talabalarning kasbiy va shaxsiy rivojlanishini ta'minlaydigan muhim pedagogik omil hisoblanadi.

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur tadqiqotda pedagogik-psixologik fanlarning talabalar kasbiy shakllanishidagi aksiologik imkoniyatlarini o'rganishga qaratilgan nazariy va tahliliy yondashuvlardan foydalanildi. Tadqiqotning metodologik asosini aksiologik, tizimli va shaxsga yo'naltirilgan yondashuvlar tashkil etadi.

Tadqiqot jarayonida ilmiy adabiyotlarni o'rganish va tahlil qilish, pedagogik hamda psixologik manbalarni qiyosiy tahlil etish, umumlashtirish va tizimlashtirish metodlaridan foydalanildi. Shuningdek, talabalarning kasbiy shakllanishiga ta'sir etuvchi omillar hamda pedagogik-psixologik fanlarning ushbu jarayondagi o'rnini va imkoniyatlari nazariy jihatdan tahlil qilindi.

Aksiologik yondashuv asosida talabalarning kasbiy qadriyatlari, kasbiy motivatsiyasi, ma'naviy-axloqiy qarashlari va kasbiy faoliyatga bo'lgan munosabatining shakllanish mexanizmlari o'rganildi. Tadqiqot davomida pedagogik va psixologik fanlarning mazmuni hamda ularning talaba shaxsiga ta'siri ilmiy-nazariy jihatdan baholandi.

Olingan ma'lumotlarni tahlil qilishda induktiv va deduktiv metodlardan foydalanilib, pedagogik-psixologik fanlarning talabalarning kasbiy shakllanishidagi aksiologik imkoniyatlari yuzasidan ilmiy xulosalar chiqarildi. Tadqiqot natijalari mazkur fanlarni o'qitish jarayonida qadriyatlarga yo'naltirilgan ta'lim muhitini yaratish talabalarning kasbiy kompetentligini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatdi.

Adabiyotlar tahlili:

Talabalarning kasbiy shakllanishi hamda bu jarayonda qadriyatlarning o'rni masalasi pedagogika va psixologiya fanlarida muhim ilmiy yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Mazkur muammo bo'yicha mahalliy va xorijiy olimlar tomonidan qator tadqiqotlar olib borilgan. Aksiologik yondashuvning nazariy asoslari V.A. Slastenin, B.S. Gershunskiy, N.D. Nikandrov kabi olimlarning ilmiy ishlarida yoritilib, ta'lim jarayonida shaxsiy va kasbiy qadriyatlarni shakllantirishning pedagogik mexanizmlari tahlil qilingan.

Psixologiya sohasida A.N. Leontev, L.S. Vygotskiy va S.L. Rubinshteynlarning tadqiqotlarida shaxs rivojlanishi, motivatsiya, faoliyat va qadriyatlar o'rtasidagi bog'liqlik ilmiy jihatdan asoslab berilgan. Ularning qarashlariga ko'ra, shaxsning kasbiy shakllanishi faoliyat jarayonida yuzaga kelib, ijtimoiy va kasbiy qadriyatlarning o'zlashtirilishi orqali takomillashadi.

O'zbekistonlik olimlardan M.Quronov, N.A. Muslimov, R.H. Jo'rayev va boshqa tadqiqotchilar tomonidan yoshlarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalash, kasbiy kompetentlikni rivojlantirish hamda ta'limning insonparvarlik tamoyillarini takomillashtirish masalalari o'rganilgan. Ushbu tadqiqotlarda pedagogik-psixologik fanlarning shaxs kamoloti va kasbiy tayyorgarlikdagi ahamiyati alohida ta'kidlangan.

Tahlil qilingan ilmiy manbalar shuni ko'rsatadiki, pedagogik-psixologik fanlar talabalarning kasbiy shakllanishida nafaqat bilim manbai, balki kasbiy qadriyatlarni shakllantiruvchi muhim omil sifatida ham namoyon bo'ladi. Biroq oliy

ta'lim tizimida ushbu fanlarning aksiologik imkoniyatlarini yanada kengroq tadqiq etish va amaliyotga samarali tatbiq qilish zarurati saqlanib qolmoqda.

Tahlil va natijalar

Tadqiqot davomida pedagogik-psixologik fanlarning talabalar kasbiy shakllanishidagi aksiologik imkoniyatlari nazariy jihatdan tahlil qilindi. Tahlillar shuni ko'rsatdiki, mazkur fanlar talabalarning kasbiy bilimlarini boyitish bilan birga, ularda kasbiy qadriyatlar, mas'uliyat hissi, kasbga sadoqat va ijtimoiy faollik kabi sifatlarni rivojlantirishga ham xizmat qiladi.

Pedagogik fanlar orqali talabalarda ta'lim va tarbiyaning mazmun-mohiyatini anglash, pedagogik muloqot madaniyatini egallash hamda kasbiy faoliyatga nisbatan ijobiy munosabat shakllanadi. Psixologik fanlar esa talabalarning individual xususiyatlarini anglash, o'z imkoniyatlarini baholash, hissiy-intellektual rivojlanish va kasbiy motivatsiyani mustahkamlashga yordam beradi.

Tahlil natijalari aksiologik yondashuv asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni talabalarning kasbiy kompetentligini oshirishda samarali vosita ekanligini ko'rsatdi. Xususan, qadriyatlarga asoslangan o'quv mashg'ulotlari, muammoli vaziyatlar tahlili, refleksiv topshiriqlar va interfaol metodlardan foydalanish talabalarning kasbiy o'zligini anglash darajasini oshiradi hamda ularni kelajakdagi kasbiy faoliyatga puxta tayyorlaydi.

Shuningdek, pedagogik-psixologik fanlarni o'qitishda aksiologik yondashuvni qo'llash talabalarning ma'naviy-axloqiy kamolotini ta'minlash, ularda umuminsoniy va milliy qadriyatlarga hurmat tuyg'usini shakllantirishga ijobiy ta'sir ko'rsatishi aniqlandi. Natijada talabalarning kasbiy shakllanish jarayoni yanada mazmunli va samarali kechishi kuzatiladi.

Xulosa va takliflar:

Tadqiqot natijalari pedagogik-psixologik fanlarning talabalar kasbiy shakllanishidagi aksiologik imkoniyatlari keng va ko'p qirrali ekanligini ko'rsatdi. Mazkur fanlar talabalarning nafaqat kasbiy bilim va ko'nikmalarini rivojlantirishga, balki ularda kasbiy qadriyatlar, ma'naviy-axloqiy sifatlarni, mas'uliyat hissi hamda kasbiy faoliyatga ongli munosabatni shakllantirishga ham xizmat qiladi. Aksiologik yondashuv asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni talabalarni har tomonlama yetuk mutaxassis sifatida tayyorlashning muhim omillaridan biri hisoblanadi.

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, pedagogik-psixologik fanlarni o'qitish jarayonida qadriyatlarga yo'naltirilgan metodlardan foydalanish talabalarning kasbiy motivatsiyasi, refleksiv tafakkuri va kasbiy kompetentligining rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shuningdek, ushbu fanlar orqali talabalarda umuminsoniy va milliy qadriyatlarga hurmat, kasbiy etika hamda ijtimoiy mas'uliyat kabi muhim sifatlar shakllanadi.

Shu asosda quyidagi takliflar ilgari suriladi:

1. Oliy ta'lim muassasalarida pedagogik-psixologik fanlar mazmunini aksiologik yondashuv asosida takomillashtirish maqsadga muvofiqdir.
2. O'quv mashg'ulotlarida kasbiy qadriyatlarni shakllantirishga qaratilgan interfaol metodlar va innovatsion pedagogik texnologiyalardan keng foydalanish lozim.
3. Talabalarning kasbiy motivatsiyasi va refleksiv faoliyatini rivojlantirishga xizmat qiluvchi amaliy mashg'ulotlar ulushini oshirish tavsiya etiladi.
4. Pedagogik-psixologik fanlarni o'qitishda milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg'unligiga alohida e'tibor qaratish zarur.
5. Talabalarning kasbiy shakllanish darajasini baholashda aksiologik mezonlardan foydalanish amaliyotini kengaytirish maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Vygotskiy L.S. *Pedagogik psixologiya*. – Moskva: Pedagogika, 1991.
2. Leontev A.N. *Faoliyat. Ong. Shaxs*. – Moskva: Politizdat, 1977.
3. Rubinshteyn S.L. *Umumiy psixologiya asoslari*. – Sankt-Peterburg: Piter, 2002.
4. Slastenin V.A. *Pedagogika*. – Moskva: Akademiya, 2013.
5. Gershunskiy B.S. *Ta'lim falsafasi XXI asr uchun*. – Moskva: Pedagogik jamiyat, 2002.
6. Muslimov N.A. *Kasb ta'limi o'qituvchilarini kasbiy shakllantirish nazariyasi va metodikasi*. – Toshkent: Fan, 2007.
7. Jo'rayev R.H. *Ta'lim menejmenti*. – Toshkent: Voris-nashriyot, 2012.
8. Quronov M. *Yoshlar tarbiyasi va ma'naviy kamolot masalalari*. – Toshkent:

Ma'naviyat, 2010.

9. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.

10. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining ta'lim va yoshlar siyosatiga oid farmon va qarorlari.